

УДК 378. 147

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.2.5>

Ірина ТОМАШЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-6853-387X

Бібліографічний опис статті: Томашевська, І. (2021). Професійно-педагогічна позиція як складник підготовки майбутнього фахівця педагогічної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 28–35, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.2.5>

**ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПОЗИЦІЯ ЯК СКЛАДНИК ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

В статті розкрито сутність професійно-педагогічної позиції та її значення в реалізації завдань професійної підготовки майбутніх учителів. Обґрунтовані складові педагогічної позиції: мотиви, установки, відношення до педагогічної діяльності. Визначено джерела та механізми формування професійної позиції.

Обґрунтовано, що саме позиція педагога є тією інтегральною характеристикою, через яку можливо аналізувати одночасно як особливості особистості педагога, так і його діяльність.

Розкрито основний компонент, що вказує на особливості становлення професійної позиції – система уявлень про професію і позитивне ставлення до неї.

Ключові слова: позиція, професійно-педагогічна позиція, професійна підготовка.

Iryna TOMASHEVSKA

PhD in Pedagogy, Professor, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-6853-387X

To cite this article: Tomashevsk, I. (2021). Profesiino-pedahohichna pozytsiia yak skladnyk pidhotovky maibutnoho fakhivtsia pedahohichnoi osvity [Professional pedagogical position as a component of the training of a future teacher of pedagogical education] *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 28–35, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.2.5>

**PROFESSIONAL PEDAGOGICAL POSITION AS A COMPONENT
OF THE TRAINING OF A FUTURE TEACHER OF PEDAGOGICAL EDUCATION**

The meaning of the professional-pedagogical position and its role in the realization of tasks for professional preparation of future teachers are described in the article. Components of the pedagogical position: motives, instructions, relation to the pedagogical activity are substantiated here. Recourses and mechanisms of forming professional position are also defined here.

It is substantiated that the position of the teacher is the integral characteristic through which it is possible to analyze both features of the teacher's personality and his activity.

The main component that indicates the peculiarities of the formation of a professional position – a system of ideas about the profession and a positive attitude to it.

Key words: position, professional-pedagogical position, professional preparation.

Безперервні і стрімкі зміни в різних сферах життя, швидка зміна ситуацій діяльності людини характерні для ХХІ століття. Економісти, політологи, футурологи говорять про становлення інформаційної або техногенної цивілізації, яка пред'являє нові, більш високі,

освітні вимоги до людини. При цьому мова йде не стільки про засвоєння зростаючого об'єму інформації і підвищення освітнього рівня учнів та студентів, скільки про формування ціннісних орієнтацій гуманістичного спрямування, розвитку продуктивного мислення

особистості та її творчості, збереження здоров'я дітей та молоді.

У педагогічній діяльності сьогодні відслідковується невідповідність декларованих цінностей зцілями і завданнями педагогічного процесу, змістом і технологіями навчання.

Система суспільних стосунків в Україні ось вже більше десятиліття є нестабільною, що проявляється, зокрема, в ломці колишніх стереотипів і норм, в різкій зміні ціннісних пріоритетів, в невизначеності майбутнього, неможливості однозначного вибору і вирішення насущних проблем. У такій ситуації суспільство потребує особистості, яка здатна жити і працювати в суспільстві яке постійно змінюється, здатна сміло розробляти власні стратегії поведінки, самостійно і нетрадиційно мислити, здійснювати етичний вибір і нести за нього відповідальність перед собою і суспільством, реалізує в професії свій спосіб життєдіяльності на основі інтеграції загальнолюдських і професійно значущих цінностей, тобто особистість яка самоактуалізується, може зробити своє життя і життя оточуючих змістовним, цікавим і щасливим.

Разом з тим, існуюча система професійної освіти не забезпечує повною мірою випуск фахівців, які відповідають сучасним вимогам.

Для формування професіоналізму майбутнього педагога необхідне виявлення і розвиток інтегральної особистісної характеристики, яка служила б показником професійного розвитку, характеризувала готовність студента до прояву педагогічної майстерності.

Однією з найважливіших категорій, які відображають сутність процесу професіоналізації вчителя, виступає професійно-педагогічна позиція, яка розглядається вченими як невід'ємна частина професійної компетентності і необхідна умова здійснення педагогічної діяльності (А.Г. Асмолов, В.І. Бедерханова, І.А. Колеснікова, С.І. Краснов, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, В.А. Сластьонін, В.І. Слободчиков, І.С. Якиманська і ін.).

Аналіз освітньої ситуації показує, що на зміну єдиним уніфікованим педагогічним системам приходять різноманіття їх моделей, що стоять на різних методологічних основах. Виникає проблема позиційного самовизначення майбутніх педагогів в освітньому процесі і професійній діяльності.

Мета статті – схарактеризувати сутність професійно-педагогічної позиції та її місце в реалізації завдань професійної підготовки майбутніх учителів.

Вимоги державного стандарту, сучасні тенденції освіти визначили завдання формування педагогічної позиції фахівця в галузі освіти. Педагогічна позиція повинна сприяти розвитку у майбутніх педагогів творчої індивідуальності і отриманню професійного статусу.

На наш погляд, саме позиція педагога є тією інтегральною характеристикою, через яку можливо аналізувати одночасно як особливості особистості педагога, так і його діяльність (реалізація особистісно-діяльнісного підходу).

В науковому обігу термін “позиція” використовується порівняно недавно. Цьому сприяли роботи Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, В.Н. Мясіщева, С.Л. Рубінштейна і ін. А ввів у науку цей термін астрійський лікар, психолог, родоначальник індивідуальної психології А. Адлер (Adler A., 1912). Психологічні словники найчастіше відтворюють трактування позиції, вміщене у словнику під загальною редакцією А.В. Петровського і М.Г. Ярошевського: “Позиція (від лат. *positio*) – 1) стійка система ставлень людини до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідному поведженні та вчинках. Позиція – утворення, що розвивається. Зрілість позиції характеризується несуперечністю й відносною стабільністю; 2) інтегральна, найбільш узагальнена характеристика положення індивіда в статусно-рольовій внутрігруповій структурі” [11, с. 279].

Так, у філософії ця проблема розглядається на загальнометодологічному рівні у розрізі дослідження активної життєвої позиції людини в цілому як форма світоглядного підходу до її трактування і конкретизується у працях багатьох відомих мислителів у контексті становлення життєвої позиції як основи самовираження (Сократ, Піфагор, Конфуцій і ін.). Позиція у філософії, як основа професійної позиції зокрема, виступає в якості позиції як точки зору, твердження, переконання, ролі; позиції людини, яка виховує і навчає; позиції як способу прояву і самоздійснення особистості; позиції як світогляду, сповненого духовно – моральним, ціннісним, етичним, праксіологічним та художньо – естетичним змістом [15, с. 76-120]. У соціологічному аспекті позицію розглядають як узагальнену характеристику положення індивіда у статусно –

рольовій внутрішньо груповій структурі. У професійну позицію, на думку вчених – соціологів, інтегруються різноманітні соціальні позиції особистості як прояв її змістового наповнення. У залежності від суспільного статусу і соціальної ролі, яку виконує людина, від ступеня її активності і розвитку, залежатиме її ставлення до навколишньої дійсності (як соціальної, так і професійної), стиль поведінки з оточуючими, якість діяльності, і, як результат, – професійна позиція.

На думку В. Мясичева, позиція особистості означає «по суті, інтеграцію домінуючих виборних відносин людини в якому-небудь суттєвому для неї питанні» [9]. Він відрізняє це поняття від близького до нього поняття настанови. На відміну від настанови, яка є несвідомою та безособовою, ставлення, що визначає позицію особистості, усвідомлене. В. Мясичев відзначає, що ставлення розвивається від несвідомого до усвідомленого та найбільш розвинене ставлення завжди усвідомлене та мотивоване [9].

Цікаво, що позиція у ракурсі психологічних досліджень розглядається в спектрі особистісного, діяльнісного та суб'єктного підходів і виступає в якості: позиції особистості як суб'єкта діяльності; активної трудової позиції; поєднання когнітивної, мотиваційної, емоційної та інших психологічних сфер особистості; системи ставлень до оточуючої дійсності; професійної позиції як результату професійного розвитку особистості.

Та особливо важливим є феномен професійної позиції вчителя у педагогіці, де він тісно пов'язаний з суспільно – політичними змінами історичного процесу, які зумовлювали динаміку провідних особистісних якостей і суб'єктних властивостей вчителя. Про це свідчить детальний аналіз історико – педагогічного аспекту вивчення педагогічної позиції.

Педагогічна позиція як культурна позиція є унікальною і єдиною у своєму роді – вона одночасно й особистісна (виявляється у всякій зустрічі дорослого і дитини), і професійна культурно-діяльнісна позиція (необхідна для створення умов досягнення цілей освіти). Педагог ніде і ніколи не зустрічається з дитиною як з "об'єктом": в особистісній позиції він завжди зустрічається з *іншою людиною*, у власне професійної - з *умовами* його становлення і розвитку. Тому надуманою проблемою

в педагогіці є вибір між "суб'єкт-об'єктними" і "суб'єкт-суб'єктними" відносинами педагога і дитини. Ці відносини і особистісні, і діяльнісні, предметні одночасно.

Антропологічний підхід до освіти може бути визначено в типології *базових педагогічних позицій дорослого* в дитячо-дорослій спільності (В. І. Слободчиков, Р. А. Цукерман). Перший крок у розрізненні позицій – визначення вихідних підстав взаємозв'язку життєдіяльності дорослого і життєдіяльності дитини (онтологічний аспект). Життя людини, з одного боку, *проживається і переживається безпосередньо*, а з іншого - *обумовлена культурою, її змістом і формами*. Тому перший поділ позицій дорослих – це їх поділ на позиції *буттєві*, пов'язані з вирощуванням дітей та збереженням безпосереднього переживання самоцінності життя, і позиції *культурні*, пов'язані із створенням, зберіганням та передачею норм і еталонів культури іншим поколінням.

Другий крок – визначення вихідних рушійних сил розвитку дитячо-дорослій спільності (*процесуальний аспект*). Дорослі у своєму ставленні до дітей прагнуть або до передачі ним власної життєвої позиції, до самовідтворення (*ототожнення*), або до утвердження самотності дитини (*відокремлення*). На основі поєднання процесуальних і онтологічних аспектів виділяються чотири базові педагогічні позиції дорослих: "батька", "мудреця", "умільця" і "вчителя" (табл. 1).

Таблиця 1

Базові педагогічні позиції

Процесуальний аспект	Онтологічний аспект	
	Буттєві	Культурні
Ототожнення	"батько"	"умілець"
Відокремлення	"мудрець"	"вчитель"

У філософському енциклопедичному словнику поняття "позиція" визначене лаконічно: "Позиція (від латів. *positio*) – положення, твердження; точка зору" [7. с. 349]. У цьому визначенні поняття "положення" рівнозначне поняттю "твердження", друге значення – "точка зору" досить близько по сенсу до першого.

У педагогічному словнику [10. с. 215], "позиція" визначається як "стійка система ставлень людини до різних проявів навколишньої дійсності, людей і до самого себе."

Поняття “позиція” найповніше опрацьовано методологами. Особливе місце займає дослідження С.І. Краснова, який один з перших спробував узагальнити основні підходи і дати методологічне визначення поняття.

Ряд дослідників, звертаючись до розуміння цього поняття, роблять акцент на його статусно-рольовій складовій (Д. Майерс, І.С. Кон, А.Г. Асмолов, Б.Д. Ананьєв, В.Б. Ольшанський і ін.). Склалася також наукова традиція, де позиція розглядається як самостійне, відмінне від статусу і ролі поняття, як глибоко індивідуальне утворення особистості, результат досягнення людиною певного рівня морального та інтелектуального розвитку, появу стабільної системи ціннісних установок. Багато дослідників поняття “позиція” аналізує на основі теорії відношень В.Н. Мясичева і визначає його через сукупність відносин особистості (К.А. Абульханова-Славська, Г.М. Андреева, Л.І. Божович, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн і ін.). При цьому відношення розглядається як своєрідна переддиспозиція, схильність до певних об’єктів, що дозволяє очікувати розкриття себе в реальних актах дії. Л.І. Божович було встановлено, спрямованість складається як внутрішня позиція особистості по відношенню до соціального оточення, до окремих об’єктів соціального середовища. Хоча позиції можуть бути різними щодо різних ситуацій і об’єктів, в них спостерігається спільна тенденція – спрямованість особистості, яка може бути розглянута як схильність особистості діяти певним чином.

Не дивлячись на наявні дослідження, присвячені професійній позиції педагога (Г.І. Аксьонова, Б.А. Ахмешев, Н.М. Боритко, М.Т. Громкова, А.В. Гутурова, Е.В. Катріч, С.Т. Косарецький, С.І. Краснов, Т.З. Мальковська, А.К. Марков, О.І. Мешко, М.В. Прохорова, І.А. Романовська, М.А. Хутірна і ін.), багато питань залишаються відкритими: від розуміння самого терміну “професійно-педагогічна позиція” до визначення теоретичних основ психолого-педагогічної підтримки позиційного самовизначення педагога, хоча певні підходи вже намічені.

Позиція, насамперед, це характеристика активності особистості. Позицію можна розглядати як ціннісно-смысловий аспект самореалізації особистості. Позиція досить стійке утворення, однак таке, що розвивається, може

перетворюватися, закріплюватися залежно від внутрішніх і зовнішніх факторів. Відповідно до підходу А.К. Маркової [8], поняття “професійно-педагогічна позиція” позначає стійкі системи ставлень вчителя до учнів, до себе, до колег, визначає його поведінку, стиль життя і діяльності. В.А. Сластьонін вважає, що позиція педагога визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями й можливостями, які пред’являє й надає йому суспільство. З іншого боку – діють внутрішні, особистісні джерела активності – потяги, переживання, мотиви й цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеал. На думку В.І. Слободчикова, унікальність педагогічної позиції, специфіка педагогічної праці взагалі й освіти в цілому визначається “різницею вікових потенціалів” у структурі дитячо-дорослої спільності; саме зустріч дорослого з будь-яким іншим поколінням уперше породжує педагогічну – особистісно й професійно визначену – позицію. При цьому дослідник підкреслює, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде й ніколи не зустрічається з дитиною як “об’єктом” (якщо він дійсно педагог, а не працівник з “людським матеріалом”); в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, у професійній – з умовами її становлення й розвитку [13].

Говорячи про формування ціннісно-смыслового ставлення вчителя до своєї професії, важливо згадати працю Т.Максимової [7], в якій дослідник відзначає в більшості студентів педагогічних ЗВО особистісну неготовність до майбутньої професії. Ситуація нині така, що у вищій педагогічній школі готують предметників, не надаючи значення формуванню належного ставлення до своєї професії. Це є однією з причин, через які випускники педагогічних ЗВО не йдуть працювати у школу, іншими словами — педагогічна професія не знаходить місця в їхніх смисложиттєвих орієнтаціях. Підвищення значущості педагогічної професії до рівня сенсу життя відбувається з розкриттям індивідуальних особливостей учителя у педагогічній діяльності. А Чернявська зазначає, що в основі ціннісно-смыслового ставлення до педагогічної професії лежить «своєрідність індивідуальності, здібностей та особистісного складу людини, особливості соціального макро- і мікросередовища, в якому вона живе і діє» [17, с. 185].

Примітним щодо цього є той факт, що саме значущість педагогічної праці дає змогу вчителям-професіоналам переборювати складнощі різного роду.

Високий рівень ціннісно-сміслового ставлення до професії, у свою чергу, багато в чому зумовлений педагогічною творчістю. Саме вона сприяє виникненню процесуального і результативного задоволення, коли «учитель усвідомлює, що використовувані ним прийоми і дії дають безпосередній ефект «тепер», викликають емоційний відгук і більшу зацікавленість учнів». Однак, звертаючи увагу на значущість професії для вчителя, важливо пам'ятати, що, коли вона виявляється єдиним сенсом, який підім'яв під себе всі інші, то така ситуація може виявитися руйнівною як для педагогічного процесу, так і для всього життя вчителя. «Наявність одного лише ізольованого інтересу, що вбирає у себе всю спрямованість особистості і не має опори ні у світогляді, ні у справжній любові до життя у всьому багатстві її проявів, неминуче позбавляє людину внутрішньої волі й убиває дух». Сенс життя, в основі якого лежить одна, нехай навіть дуже важлива ідея, але ізольована від усіх інших, не зможе бути позитивною основою ефективної, успішної педагогічної діяльності.

Суспільство зацікавлене в гуманістичній спрямованості професіоналізму вчителя, що поєднується з творчим ставленням до педагогічної діяльності, в запобіганні педагогічних «криз», педагогічного «виснаження», професійної стагнації вчителя, в заміні репродуктивного типу педагогічного мислення на продуктивно-дослідницьке, з розвиненим високим рівнем рефлексивної свідомості.

Широко обговорюється проблема розвитку особистості педагога в дослідженнях з акмеології (Л.Е. Варфоломєєва, А.А. Деркач, Н.В. Кузьміна, А.І. Кримська та ін.). З'явилися різні підходи до організації вищої педагогічної освіти і підготовки фахівців: культурологічний, особистісно-діяльнісний, індивідуально-творчий.

Не дивлячись на звернення дослідників до проблеми професійно-педагогічної позиції особистості педагога, виникла, і все більш усвідомлюється суперечність між об'єктивними потребами практики, прагненням педагога зайняти певну професійно-педагогічну позицію і організацією процесу навчання у вищій школі.

Позиція завжди є результатом самовизначення. В той же час самовизначення неможливе без наявності позиції і повинне розглядатися як процес зміни позиції в проблемних ситуаціях. Саме у проблемних ситуаціях позиція людини починає «світитися». Суттю процесу самовизначення є вибір з двох варіантів: брати відповідальність за свої цінності або будувати хитромудру систему, в якій твої цінності реалізовуватимуть інші. Тобто принципово процес самовизначення закінчується або посиленням позиції, або мутацією в маніпулятивну позицію.

Узагальнюючи наукові підходи до даної дифініції можна сверджувати, що формулювання поняття «позиція» в узагальненому варіанті містить неодмінно три характеристики: місце (у різних просторах); відношення (до кого-небудь, до чого-небудь); дія, поведінка, обумовлена цим відношенням.

Таким чином, поле наукових думок з дефініції «позиція» достатньо широке, ми спробували його охопити, представляючи найбільш значні, які відображають суть поняття «позиція». Спираючись на вище зазначені теоретичні позиції та здійснивши цілеспрямовану дослідно-пошукову роботу у цьому плані, ми визначили основні аспекти, важливі у формуванні професійно-педагогічної позиції майбутніх педагогів: мотиви, установки, відношення до педагогічної діяльності.

Коротко охарактеризуємо ці аспекти. Мотиви вибору професії пов'язані із спонуканнями суспільного характеру, із задоволенням потреби в самоактуалізації, самовираженні, самореалізації, з отриманням певних матеріальних благ. Всі вони реалізуються у трудовій діяльності. Тому вибір професії досить складний й інколи тривалий мотиваційний процес, адже від того, наскільки правильно буде прийнято це рішення, багато в чому залежить задоволеність людини своїм життям. Мотиви вибору професії характеризують ставлення студентів до обраної професійної діяльності. Дійсний інтерес до професії може бути виявлений лише під час практичної діяльності. Однак, ці мотиви, безперечно, вплинули на інший компонент професійної спрямованості, а саме – мотивацію навчання. Структура навчальної мотивації багатозначна за своїм змістом і формами. Студенти педагогічних навчальних закладів можуть краще або гірше вчитися, тому що хочуть або не

хочуть одержати професію (професійна мотивація); засвоїти нові знання й отримати задоволення від самого процесу пізнання (пізнавальні мотиви); мати більш високий заробіток (прагматичні мотиви); принести користь суспільству (широкі соціальні мотиви); затвердити себе й зайняти в майбутньому певне становище у суспільстві в цілому й у певному найближчому соціальному оточенні (мотиви соціального й особистого престижу). Тому до аналізу навчальної діяльності у вищому навчальному закладі неправомірно підходити лише з точки зору “технології” навчального процесу, а слід брати до уваги навчальну мотивацію студентів, яка моделюється багатьма мотиваційно-смісловими утвореннями, що складають один із компонентів професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя.

У структурі професійної спрямованості особистості студентів, що безпосередньо вказує на особливості становлення їх професійної позиції, важливу роль відіграє ще один компонент – система уявлень про професію і позитивне ставлення до неї, оскільки цей мотив пов’язаний з кінцевими цілями навчання в педагогічному навчальному закладі.

Практика показує, що найбільш повне усвідомлення сторін професії створюється до 4-5 курсів. Зазвичай таке стійке ставлення до професії складається після вивчення ними основних предметів педагогічного циклу й “апробування” своїх сил і можливостей під час педагогічної практики. Неповне усвідомлення, на наш погляд, саме сильних сторін обраної спеціальності призводить до сумнівів студентів у правильності вибору. Тому ми вважаємо, що формування компетентного уявлення про майбутню професію, усвідомлення її сильних і слабких сторін впливає на формування позитивної навчальної мотивації і є одним з основних компонентів професійної спрямованості студентів і формування в них професійно-педагогічної позиції.

Ще одна складова педагогічної позиції – установка. Конкретними проявами професійної позиції є дії. Решта всього процесу реалізації професійної позиції відбувається в свідомості суб’єкта. Позиції вищих рівнів не фіксуються свідомістю, а виступають вже у формі певних установок. Установка – це стан готовності певним способом задовольнити дану потребу. Д.Н. Узнадзе прий-

шов до висновку, що установка як готовність, направлена до певної активності, є особливістю “цілісної особистості”. Установка формується в діяльності і саме діяльністю обумовлюється її своєрідність.

Наступна складова педагогічної позиції – відношення до педагогічної діяльності. У основу цієї складової покладена структура педагогічної діяльності, розроблена Н.В. Кузьміною [5]. Основними в ній є гностичний, комунікативний, проектувальний, конструктивний, організаторський компоненти. Виходячи з даної структури педагогічної діяльності, автори Е.В. Катріч, Д.Ю. Федоров як провідними компонентами професійно-педагогічної позиції також визначають – гностичний, комунікативний, проектувальний, конструктивний, організаторський і включають ще інноваційний компонент.

Головними джерелами формування професійної позиції, на думку Н.Є. Щуркової [15], служать:

- світогляд людини;
- система життєвих цінностей;
- життєвий і професійний досвід;
- придбані знання, уміння і навички.

Передумовами формування професійно-педагогічної позиції педагога може стати знайомство з проблемами педагогічної діяльності.

На старших курсах, коли студенти приходять на педагогічну практику і знайомляться з реально існуючими проблемами і труднощами педагогів, відбувається істотна переоцінка тих, що є у них позиції. Для того, щоб цього не відбулося, ми вважаємо, що необхідно формувати у студентів педагогічного вузу професійно-педагогічну позицію. Формування професійно-педагогічної позиції розглядаємо як процес, в ході якого йде поступове накопичення нового, такого, що приводить до принципової перебудови змістовних характеристик позиції. Сформовану професійно-педагогічну позицію, характеризуємо як поєднання соціокультурних форм педагогічної діяльності і індивідуальних механізмів входження особистості в професію, що відображає взаємозв’язок індивідуально значущого з соціально значущим.

Висновки. Отже, професійно-педагогічна позиція – складна й одночасно визначальна характеристика майбутнього вчителя, від якої залежить цілісний процес професійного

зростання його особистості й особистісного розвитку його вихованців. У цій характеристиці концентруються головні показники професійної культури педагога, основні спонукальні сили його праці. Низький рівень її сформованості – джерело слабких результа-

тів у діяльності педагога, байдужності, формального підходу до педагогічного обов'язку. Навпаки, для педагога з сформованою професійно-педагогічною позицією його праця стає особистісною потребою, задоволенням яке приносить радість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rogers C. Freedom to learn for the 80's. Columbus–Toronto–London–Sydney: Ch. E. Merrill Publ. Company, A Bell & Howell Company, 1983. 312 p
2. Styles of explanation in social psychology. *European Journal of social psychology*. Albany, 1989. Vol. 19. № 2. P. 345–368.
3. Божович, Л.И. Проблемы формирования личности. Москва : Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж : НПО «МОДЕК», 1995. 352 с
4. Галузьяк В.М. Суб'єктність як професійно важлива якість педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія, 2006. Вип. 18. Вінниця
5. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1970. 114 с.
6. Літовка, О.П. (2016). Формування професійної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Старобільськ
7. Максимова Т.В. Смысл жизни и индивидуальный стиль педагогической деятельности. *Мир психологии*. 2001. № 2. С. 114–117.
8. Маркова, А.К. Психология профессионализма. Москва: Академия, 1996. 278 с.
9. Мясищев В.Н. Психология отношений; под. ред. А.А. Бодалева. Москва, Воронеж, 2003. 400 с.
10. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. К.: Пед. думка, 2001. 516с.
11. Психология. Словарь / [Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.
12. Сластенин, В.А., Подымова. Л.С. Инновационная деятельность. Москва, 1997. 260 с.
13. Слободчиков В.И., Исаева Н.А. Психологические условия введения студентов в профессию педагога. *Вопросы психологии* № 4, 1996 с. 72
14. Тимченко О.В. Науково-методична робота як засіб професійної позиції вчителя. Харків : Видавнична група «Основа», 2010. 127 с.
15. Философский энциклопедический словарь. / Ред. кол. С.С. Аверцев и др. 2 изд. Москва: Сов. Энциклопедия, 1989. С. 815.
16. Щуркова Н.Е. Практикум по педагогической технологии. Москва : Педагогическое общество России, 2001. 250 с.
17. Чернявская А. П. Партнерская позиция педагога как основа организации субъект-субъектного взаимодействия в школе. URL: http://vestnik.yspu.org/releases/pedagoka_i_psichologiy/36_1/.
18. Фісун О.В. Особливості фасилітуючої позиції вчителя. Нові підходи до післядипломної педагогічної освіти. *Мідж сучасного педагога: науково-практичний освітньопопулярний часопис*. 2010. № 1. С. 14–16.

REFERENCES:

1. Rogers C. Freedom to learn for the 80's. Columbus–Toronto–London–Sydney: Ch. E. Merrill Publ. Company, A Bell & Howell Company, 1983. 312 p
2. Styles of explanation in social psychology. *European Journal of social psychology*. Albany, 1989. Vol. 19. № 2. P. 345–368.
3. Bozhovych, L.Y. (1995). Problemy formirovaniya lichnosti. Moskva: Yzdatelstvo «Ynstytut praktycheskoi psikhoholohyy»; Voronezh: NPO «MODEK», 352 s. [in Ukrainian].
4. Haluziak, V.M. (2006). Sub'iektnist yak profesiino vazhlyva yakist pedahoha. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykhohohiia, Vyp. 18. Vinnytsia [in Ukrainian].
5. Kuz'mina, N.V. (1970). Metody issledovaniya pedagogicheskoy deyatel'nosti. Leningrad : Izd-vo LGU, 1970. 114 s. [in Russian].
6. Litovka, O.P. (2016). Formuvannia profesiinoi pozytsii maibutnoho vchytelia v protsesi fakhovoi pidhotovky u pedahohichnomu koledzhi (dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04). Starobilsk [in Ukrainian].
7. Maksimova, T.V. (2001). Smysl zhizni i individual'nyy stil' pedagogicheskoy deyatel'nosti. *Mir psikhologii*. № 2. S. 114–117. [in Russian].

8. Markova, A.K. (1996). *Psikhologiya professionalizma*. Moscow: Akademiya, 278 s. [in Russian].
9. Myasishchev, V.N. (2003). *Psikhologiya otnosheniy*; A.A. Bodaleva (Ed.). Moscow, Voronezh, 400 s. [in Russian].
10. *Pedahohichnyi slovnyk* / Za red. M.D. Yarmachenka. Kyiv: Ped. dumka, 2001. 516 s. [in Ukrainian].
11. *Psikhologiya. Slovar'* / [Pod obshch. red. A.V. Petrovskogo, M.G. Yaroshevskogo]. 2-e izd., ispr. i dop. Moscow: Politizdat, 1990. 494 s. [in Ukrainian].
12. Slastenin, V.A., Podymova. L.S. (1997). *Innovatsionnaya deyatel'nost'*. Moscow, 260 s. [in Russian].
13. Slobodchikov, V.I., Isaeva, N.A. (1996) *Psikhologicheskie usloviya vvedeniya studentov v professiyu pedagoga*. *Voprosy psikhologii* № 4, s. 72 [in Russian].
14. Tymchenko, O.V. (2010). *Naukovo-metodychna robota yak zasib profesiinoi pozytsii vchytelia*. Kharkiv: Vydavnycha hrupa «Osnova», 127 s. [in Ukrainian].
15. *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'* / Red. kol. S.S. Avertsev i dr. 2 izd. Moscow: Sov. Entsiklopediya, 1989. S. 815. [in Russian].
16. Shchurkova, N.E. (2001). *Praktikum po pedagogicheskoy tekhnologii*. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii, 250 s. [in Russian].
17. Chernyavskaya, A.P. *Partnerskaya pozitsiya pedagoga kak osnova organizatsii sub'ekt-sub'ektnogo vzaimodeystviya v shkole*. Retrieved from: http://vestnik.yspu.org/releases/pedagoka_i_psichologiy/36_1/.
18. Fisun, O.V. (2010). *Osoblyvosti fasylytuiuchoi pozytsii vchytelia. Novi pidkhody do pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. Imidzh suchasnoho pedahoha: naukovo-praktychnyi osvithpopuliarnyi chasopys*. № 1. S. 14–16. [in Ukrainian].